

Перехідна зона синтаксичного зв'язку: між подвійним та одиничним типами (на матеріалі української мови)

The Transitional Scope of the Syntactic Connection: Between Double and Single Types (on the Material of the Ukrainian language)

NATALIA KOBCHENKO, *Taras Shevchenko National University of Kyiv, National University of Kyiv-Mohyla Academy*
natalia.kobchenko@gmail.com

Received: July 6, 2018.

Accepted: November 18, 2018.

АНОТАЦІЯ

Статтю присвячено описові однієї зі сфер функціонування синтаксичного зв'язку, що має перехідний характер між подвійним і одиничним типами. Теоретико-методологічну доміанту дослідження становить комплексний аналіз речення на комунікативному, семантико-синтаксичному та формально-синтаксичному рівнях та кваліфікація синтаксичного зв'язку як опосередкованого семантико-синтаксичним рівнем формального віддзеркалення реальних зв'язків між реальними предметами довкілля.

Схарактеризовано граматичну специфіку й сфери поширення синтаксичного зв'язку, перехідного між подвійним предикативним та сумою одиничного предикативного й одиничного підрядного у формі прилягання. Аргументовано, що перехідність синтаксичного зв'язку зазначеного типу зумовлена синкретизмом синтаксичної функції ад'єктива чи адвербіатива, залучених до його реалізації. З'ясовано причини такого синкретизму, які полягають у: 1) здатності ад'єктивів (чи субстантивів як їхніх еквівалентів) у формі орудного відмінка транспонуватися як до предикативної, так і до адвербіальної сфер; 2) здатності ад'єктивів якісно-атрибутивної семантики трансформуватися у прислівники із збереженням значення стану або ознаки суб'єкта. Висвітлено механізм реалізації перехідного синтаксичного зв'язку в конструкціях структурної моделі $S_1+V_f+Adj(S)_5$ та окреслено їхні семантико-граматичні особливості порівняно з синтаксичними трійками цієї ж моделі, у яких функцієє подвійний власне-предикативний синтаксичний зв'язок. Обґрунтовано перехідний вияв синтаксичного зв'язку в конструкціях структурної моделі S_1+V_f+Adv , де прислівник є дериватом прикметника чи дієприкметника, здатного бути членом синтаксичної трійки структурної моделі $S_1+V_f+Adj_{1,5}$. Показано відношення синтаксичної синонімії між побудовами цих двох моделей.

Ключові слова: подвійний синтаксичний зв'язок, вторинний предикат, депіктив, синкретизм, українська мова.

ABSTRACT

The paper deals with the describing of one of a syntactic connection's manifestation, that has transitional nature between double and single types. The theoretical-methodological base of the research is the complex analysis of a sentence on the communicative, semantic-syntactic and formal-syntactic levels and, according to this, the qualification of the syntactic connection as the mediated by the semantic-syntactic level formal reflection of real connections between real things in the environment.

The grammatical peculiarities and the scopes of spreading of the syntactic connection, that is transitional between the double-predicative connection and the sum of the single predicative and single subordinated ones, are characterized. The author argues the syntactic connection's transitivity of such type depends on the syncretic syntactic function of an adjective or an adverb, that take place in its realization. The causes of such syncretism are cleared up, namely: 1) adjective's (or substantive's as its equivalent) in the instrumental ability to transport to the predicative scope and to the adverbial scope as well; 2) the qualitative semantic adjective's ability to transform to adverb, saving the mean of subject's posture or look. The mechanism of the transitional syntactic connection in the constructions of structural model $S_1+V_f+Adj(S)_5$ is explained. Their semantic-grammatical differences from sentences with depictive predicates are outlined. The transitional manifestation of the syntactic connection in the

constructions of structural model S_1+V_f+Adv , where an adverb is a derivative of a depictive predicate, is proved.

Keywords: double syntactic connection, secondary predicate, depictive, syncretism, Ukrainian language.

1. Вступ

Взаємодія мовних одиниць як універсальна властивість мовної системи досить часто спричиняє виникнення перехідних явищ на різних її рівнях. Оскільки синкретичні утворення постають як наслідок реалізації різноманітних комунікативних інтенцій мовців, чи не найсприятливішим ґрунтом для їхнього функціонування є синтаксичний рівень. Попри те що дослідження синтаксичного синкретизму в українському мовознавстві вже має свою традицію й певні напрацювання, у цій сфері ще залишаються певні лакуни, зокрема пов'язані зі студіюванням перехідних процесів у системі синтаксичних зв'язків.

Синтаксичний зв'язок, що постає між двома компонентами (мінімальними синтаксичними одиницями, сегментами речення, предикативними частинами тощо) і полягає або в граматичній залежності одного з них від іншого, або в їхній взаємозалежності, або у відсутності залежності між ними (Вихованець, 1992: 23), потрактуємо одиничним. Натомість подвійний синтаксичний зв'язок кваліфікуємо як такий, що полягає в одночасних граматичних стосунках залежності, взаємозалежності чи домінування одного компонента щодо двох інших, між якими, зі свого боку, теж реалізується певний тип граматичних стосунків. Описуючи специфіку цього феномену й сфери його реалізації, оперуємо поняттям синтаксична трійка, що охоплює трикомпонентну конструкцію, між складниками якої й реалізується цей тип синтаксичного зв'язку. Ця номінація не є нашим новотвором, на подібну термінологію сполуку наптрапляємо в праці Ю.В. Шевельова. Науковець, окреслюючи уявлення про механізми встановлення синтаксичного зв'язку, застосовує спеціальні позначення – граматична пара й граматична трійка. Останнє він тлумачить як мінімальну конструкцію для реалізації синтаксичного зв'язку, “коли якийсь повнозначне слово заходить у повноцінний смисловий зв'язок з другим повнозначним словом тільки при тій умові, якщо приєднується до їхнього зв'язку ще й третє повнозначне слово, хоч увесь зворот у цілому не є якимсь усталеним словосполученням” (Шевельов, 2012: 103). Водночас Ю.В. Шевельов наголошує, що таку граматичну трійку не можна розкласти на дві граматичні пари, оскільки “зв'язок першого з другим тут зумовлений їхнім взаємним зв'язком з третім” (Шевельов, 2012: 103).

Одним з найбільш досліджених типів подвійного синтаксичного зв'язку є його власне-предикативний різновид, що функціонує в синтаксичних трійках структурної моделі $S_1+V_f+Adj_{1,s}$, напр.: <...> *цей самий пан Жан зустрів мене з таким холоднокам'яним виразом, що мені стало так, наче я голою притулилась до стіни льоху* (Володимир Винниченко); *Льова вертав додому вельми збентежений* (Валер'ян Підмогильний); *Вінсент, діставши від нього стусана, лежав непритомний* (Майк Йогансен). У системі української мови він реалізується в комплексі трьох форм: подвійної координації (між субстантивом та дієсловом та водночас цим же субстантивом і ад'єктивом) та тяжіння (між дієсловом та ад'єктивом). Еквівалентом ад'єктива в таких

синтаксичних трійках може бути субстантив у різних відмінкових формах із яскраво вираженою семантикою зовнішньої ознаки або стану (психологічного, фізичного, соціального тощо) суб'єкта, напр.: *Але він знову не образився, а пішов вихователем у школу-інтернат, де з нього збиткувалися неповнолітні злодії* (Володимир Діброва); *Старші, коло яких бігав секретар комсомольської організації, стояли у військовій формі* (Мирослав Лаюк); *Наступного дня я прийшов на роботу у новому вбранні <...>* (Василь Кожелянко).

Конструкції зазначеного зразка притаманні багатьом мовам, і вони неодноразово поставали об'єктом лінгвістичного аналізу. Чимало дискусій точиться навколо витлумачення синтаксичної функції одного з їхніх складників – ад'єктива (або його еквівалента). У спеціальній літературі його кваліфікують як: 1) іменну частину складеного іменного присудка при зв'язках особливого типу – так званих речових, або повнозначних (Русская грамматика, 2005: 237-238; Беларуская граматыка, 1986: 129-130); 2) другий компонент подвійного присудка (СУЛМ. Синтаксис, 1972: 175; Вихованець, 1992: 71; Загнітко, 2004: 167; Христіанінова, 2015); 3) вторинний присудок чи вторинний предикат, або депіктивний предикат (Nichols, 1978; Rothstein, 2000: 248; Himmelmann and Schultze-Berndt, 2005; Szajbel-Keck, 2015); 4) особливий другорядний член речення – *doplňek* (Oraveč and Bajžíková, 1986: 148-157); 5) компонент, протиставлений головним і другорядним членам – дуплексив (Чеснокова, 1988; Томусьяк, 1999; Арібжанова, 2015) 6) предикативне означення/ предикативний визначник/ предикативний атрибут (Плюш, 2016: 201-206; Рожновская, 1979: 4; Иванова, 2016; Пипер, 2013: 306); 7) обставинне означення (Bağ, 1993: 429430); 8) детермінантний поширювач (Русская грамматика, 1979: 782; Mluvnice češtiny D. 3, 1987: 108-109). Упадає в око, що поряд з домінантним поглядом на синтаксичну роль цього компонента як на предикативну, представлено також витлумачення його функції як наближеної до адвербіальної. У його семантиці справді можна вгледіти своєрідну опосередковану характеристику дії, адже він виражає стан, у якому перебуває суб'єкт під час виконання дії, що може бути зінтерпретовано як ознака дії за умовами її протікання. Тому не випадково мовознавці, які потрактовують функцію ад'єктива в конструкціях розглядової моделі як вторинного предиката – депіктива, нерідко порушують питання про його відмежування від адвербіальних поширювачів речення. Щодо українського мовного матеріалу, то тут відмінність між цими двома функціями закріплена морфологічно, тобто має формальні показники: на функції депіктивного предиката насамперед спеціалізовані ад'єктиви у формі номінатива або інструменталія, а на функції адвербіальних синтаксем – передовсім прислівники. Водночас трапляються випадки, коли ад'єктиви або їхні еквіваленти в зазначеній функції акумулюють і предикативну, й адвербіальну семантики, що зумовлює дещо інший характер їхніх семантико-синтаксичних відношень і синтаксичних зв'язків з компонентами відповідної конструкції. З іншого боку, деякі прислівники, граматично підпорядковуючись дієслову-присудкові, семантично пояснюють ще й іменник-підмет, що також свідчить про реалізацію в таких конструкціях особливих семантико-синтаксичних відношень і синтаксичних зв'язків. З огляду на це метою пропонованої студії постало обґрунтувати специфіку синтаксичного зв'язку в конструкціях з компонентом, якому притаманна синкретична семантико-синтаксична функція – між

вторинним предикатом (депіктивом) та адвербіальною синтаксею.

2. Методологічне підґрунтя дослідження

Загальна методологія дослідження ґрунтується на органічному поєднанні принципів структурної та функційної лінгвістики. Загальний напрям аналізу зумовлений засадничим принципом функційної граматики – від функції (значення) до форми. У світлі проблематики нашого дослідження функцією є здатність аналізованого феномену (подвійного синтаксичного зв'язку) організовувати конструкції певного зразка (синтаксичні трійки). На перший погляд може видатися, що ця функція не пов'язана зі значенням, тому принципи функційної граматики до неї незастосовні. Проте розгляд речення як багатоаспектної одиниці показує, що навіть таке абстрактне явище, як синтаксичний зв'язок є опосередкованим носієм певного значення, а точніше – власне-мовною проекцією певного значення. Синтаксичний зв'язок розглядаємо як формальне вираження семантичних відношень між мовними знаками реалій позамовного світу. Зважаючи на комплексну реалізацію речення на комунікативному, семантико-синтаксичному та формально-граматичному рівнях, синтаксичний зв'язок можемо визначити як опосередковане семантико-синтаксичним рівнем формальне віддзеркалення реальних зв'язків між реальними предметами довкілля. Інакше кажучи, синтаксичний зв'язок є узагальненим абстрагованим відбитком справжніх зв'язків між реаліями позамовного світу. Це віддзеркалення відбувається у два етапи: 1) дійсні зв'язки між реаліями проєктуються в семантико-синтаксичні відношення між синтаксемами на семантико-синтаксичному рівні організації речення; 2) семантико-синтаксичні відношення проєктуються на формально-граматичний рівень, де постають у вигляді синтаксичних зв'язків між морфологійними втіленнями синтаксем. Синтаксему розглядаємо як мовну одиницю (синтетичної, аналітичної чи конструктивної будови), що заповнює позицію структурної схеми речення. Кількість позицій семантико-синтаксичного рівня зазвичай дорівнює кількості позицій формально-граматичного, що уможливує встановлення кореляцій між синтаксемами й членами речення. З огляду на це реалізацію синтаксичних зв'язків розглядаємо не між словоформами, а між позиціями синтаксем у структурній схемі речення, тобто між формально-граматичними проєкціями синтаксем. Цими проєкціями власне і є їхні морфологійнні втілення, які, окрім синтетичних форм, можуть бути аналітичними лексико-граматичними одиницями (аналітичне дієслово – зв'язка + іменник, аналітичний прислівник чи прикметник – приємниково-іменниковий комплекс тощо) чи навіть певними конструкціями як функційними еквівалентами мінімальної синтаксичної одиниці.

Зважаючи на заявлений методологічний підхід, інтерпретація прикметника чи його еквівалента в конструкціях структурної моделі $S_1+V_f+Adj_{1,5}$ як вторинного предиката (депіктива) та як складника подвійного присудка не заперечують одна одну, а органічно взаємодоповнюють. Ад'єктив чи його еквівалент у синтаксичних трійках розгляданого зразка потрактуємо як вторинний предикат семантико-синтаксичної структури речення, складник подвійного присудка формально-граматичної структури

речення та як рему (або організаційне ядро реми) комунікативної структури речення.

Вибір конкретних методів дослідження зумовлений його об'єктом і метою, тому домінантними тут постали аналіз за безпосередніми складниками, аналіз у термінах залежностей, а також прийоми дериваційного аналізу.

3. Зони синкретизму між депіктивним предикатом та адвербіальною синтаксемою

3.1. Псевдосинкретизм ад'єктива з порядковою семантикою

Неоднозначно потрактованою в мовознавчій літературі є функція прикметників порядкового значення у формі орудного або, рідше, називного відмінків, напр.: *Першим виліз пустельник* (Юрій Винничук); *Онуфрій зайшов першим і скинув прапори на велетенську червону купу. Вона зайшла другою й зачинила двері на заціпку* (Мирослав Лаук); *Сивоок стояв у своїй десятиці третім* (Павло Загребельний); *Вони прийшли останніми* (Сергій Жадан); *Свіжими ранками я перший будив сонну ще воду в криниці* (Михайло Коцюбинський); *Коли у хаті стало темно, вона рішилась перша* (Олександр Довженко). Здебільшого такі ад'єктиви визначають компонентами подвійного присудка й констатують їхню участь у реалізації подвійного синтаксичного зв'язку в межах синтаксичної трійки формально-структурної моделі $S_1+V_f+Adj_{1,5}$ (Томусяк, 1999: 49; Загнітко, 2004: 167; Плющ, 2016: 201-202; Арібжанова, 2015). Натомість В.М. Мігірін вважає, що порядковий прикметник перший, на відміну від якісних прикметників, які в цій позиції виявляють подвійність синтаксичних зв'язків, функційно прилягає лише до присудка й виражає обставину суб'єктної почерговості (Мигирин, 1971: 96). Функційну відмінність ад'єктива перший від якісних прикметників у тій самій позиції вчений доводить за допомогою трансформаційного експерименту. Речення з подвійним присудком, другий компонент якого виражений якісним прикметником або діеприкетником, можна трансформувати в речення з простим присудком й означенням, напр.: *Брат прийшов утомлений* → *Утомлений брат прийшов*. Натомість для конструкцій із придієслівною лексемою *перший* таке перетворення не можливе, напр.: *Брат прийшов перший* → **Перший брат прийшов*, що свідчить про "цілковитий функційний відрив" таких компонентів від субстантива-підмета (Мигирин, 1971: 97). На наш погляд, не варто категорично констатувати "цілковитий функційний відрив" порядкових ад'єктивів від субстантивів-підметів у конструкціях структурної моделі $S_1+V_f+Adj_{1,5}$. По-перше, функція ад'єктива *перший* у таких побудовах усе ж таки ближча до предикативної, ніж до адвербіальної, адже він виражає актуалізовану в певний часовий проміжок ознаку суб'єкта за його порядком в ряді інших суб'єктів, які виконують ту саму дію. По-друге, ці конструкції, як і структурно ідентичні їм з прикметником іншої семантики, утворені внаслідок об'єднання двох речень, щоправда, друге зпоміж яких є семантично неелементарним, пор.: *Мати отямилася першою* (Володимир Лис) ← *Мати отямилася + Мати була першою* (← *Мати отямилася раніше за інших*). Ад'єктив *перший*, як і інші в більшості випадків, може поставати й у формі називного, й у формі орудного відмінків, що також є ознакою його предикативної функції, пор.: *Мати отямилася першою* (Володимир Лис) — *Мати отямилася перша*;

Перший прокинувся старий селех, він лияв, йому допікали воші (Майк Йогансен) — *Першим прокинувся старий селех, він лияв, йому допікали воші; Я взяв Машу за руку, і ми, посміхнувшись одне одному, перші – з'їжджаючи на сідницях – почали спускатись у долину* (Ярослав Мельник) — *Я взяв Машу за руку, і ми, посміхнувшись одне одному, першими – з'їжджаючи на сідницях – почали спускатись у долину*. На відміну від обставинного поширювача простого речення, ад'єктив *перший* (*першим*) не можна розгорнути в підрядну адвербіальну предикативну частину, пор.: *Взимку всю худобу сам порав...* (Олесь Гончар) → *Всю худобу сам порав, коли була зима; Після першої ночі не захотів більше залишатися в тому порожньому другому корпусі* (Олесь Гончар) → *Не захотів більше залишатися в тому порожньому другому корпусі, коли минула перша ніч — Перший забалакав Володимир <...>* (Агатангел Кримський) → **Володимир забалакав, коли він був перший; Першим опам'ятався учений доктор Леонардо <...>* (Майк Йогансен) → *Учений доктор Леонардо опам'ятався, коли він був першим*. Натомість ці конструкції регулярно трансформуються в складнопідрядні речення нерозчленованої структури з субстанційними семантико-синтаксичними відношеннями, головна предикативна частина яких сформована предикатом, вираженням зв'язкою та зазначеним ад'єктивом, напр.: *Перший забалакав Володимир <...>* (Агатангел Кримський) — *Перший, хто забалакав, був Володимир; Першим опам'ятався учений доктор Леонардо <...>* (Майк Йогансен) — *Першим, хто опам'ятався, був учений доктор Леонардо*. І по-третє, у таких побудовах збережена корелятивність ад'єктивів у категоріях числа й роду із субстантивом-підметом, напр.: *Каспер зійшов на поміст першим* (Юрій Винничук) — *Стара Орися першою до тьми прийшла* (Люко Дашвар) — *Першими зістрибнули автоматники з непогашеним ліхтарем* (Іван Багрянний), що є формальним показником граматичного зв'язку між ними. Зважаючи на це, синтаксичний зв'язок у синтаксичних трійках з порядковим прикметником *перший* та інших ад'єктивах порядкової семантики кваліфікуємо як подвійний власне-предикативний і в зоні синкретизму такі конструкції не розглядаємо.

3.2. Синкретизм ад'єктива в конструкціях структурної моделі $S_1+V_f+Adj(S)_s$

Одна з причин утворення перехідних зон між подвійним та одиничним синтаксичними зв'язками полягає в наявності в граматичному ладі української мови неморфологізованих членів речення. Ця причина, а саме здатність інструменталія транспортуватися як до предикативної, так і до адвербіальної сфери, і зумовлює формування перехідної зони між подвійним власне-предикативним зв'язком, реалізованим у синтаксичних трійках структурної моделі $S_1+V_f+Adj(S)_s$, та сумою одиничного предикативного й підрядного синтаксичних зв'язків, реалізованих у двоскладному реченні з детермінантною обставиною, вираженою орудним відмінком прикметника чи іменника. Загалом демаркаційною лінією зазначених конструкції слугує семантичне наповнення інструменталія: у складі синтаксичної трійки з подвійним власне-предикативним зв'язком він виражає стан або зовнішню ознаку суб'єкта під час виконання дії, тоді як у реченні з простим чи складеним присудком і детермінантною обставиною – здебільшого час чи місце протікання дії, пор.: *Свекруха Марія розказувала з тихеньким смішком, як то колись <вона> прийшла тоже*

молоденькою невісткою до чужого двору <...> (Володимир Лис) — Свекруха Марія розказувала з тихеньким смішком, як то колись <вона> прийшла ранком до чужого двору; Знайомий пішов добровольцем. Повернувся за півроку (Сергій Жадан) — Знайомий пішов степом.

Проте за певного лексичного наповнення цього відмінка подекуди складно однозначно витлумачити сферу його транспозиції, оскільки йому притаманне як предикативне, так і адвербіальне темпоральне значення, напр.: *Малою я нишпорила всіма можливими міськими бібліотеками, просто щоб відчути безмір людського розуму* (Таня Малярчук). З одного боку, компонент малою характеризує стан суб'єкта в момент здійснення дії, й може бути потрактований складником подвійного присудка, пор.: *Малою я нишпорила всіма можливими міськими бібліотеками* ← *Я нишпорила всіма можливими міськими бібліотеками* + *Тоді я була малою*, а, з іншого боку, указує на час виконання дії, що свідчить про його адвербіальну функцію, пор.: *Малою я нишпорила всіма можливими міськими бібліотеками* ← *Я нишпорила всіма можливими міськими бібліотеками, коли була малою* / *Я нишпорила всіма можливими міськими бібліотеками в малому віці*.

Варто зауважити, що синтаксична специфіка інструменталія в подібних конструкціях не набула однозначного потрактування. О.О. Потебня визначав його як орудний апозитивний, який посідає проміжну позицію між присудком і атрибутом, і особливість якого полягає в тому, що він позначає “не буквально одночасне з дією, а ймовірніше суб'єктивно минуле, яке своєю тривалістю визначає час дії” (Потебня, 1958: 489). Проте, на думку вченого, його функцію не можна безапеляційно кваліфікувати як адвербіальну темпоральну, оскільки орудний у таких побудовах ще й виражає стан і є “орудним збігу”, яким орудний часу бути не може (Ibid.). Водночас такий орудний не може бути визначений і як власне-предикативний атрибут, адже він “залишає дієслово самостійним більшою мірою, ніж орудний предикативного атрибута при дієсловах меншої, а тим паче більшої енергійності” (Потебня, 1958: 490). Інакше кажучи, за такого лексичного наповнення інструменталь містить указівку не на спосіб дії (*служив дияконом* ≠ *служив як диякон*), а на час її виконання (*служив дияконом* = *під час свого дияконства служив...*).

На сучасному етапі лінгвісти здебільшого вбачають у розгляданих конструкціях подвійне підпорядкування інструменталія підметові й присудкові, наголошуючи на темпоральному відтінкові у його значенні (Чеснокова, 1973: 22; Плющ, 2016: 183-184; Арібжанова, 2015: 37-38). Зокрема, Л.Д. Чеснокова (1973: 2529) відмінність між атрибутивно-обставинним дуплексивом з часовим значенням і атрибутивно-обставинним дуплексивом зі значенням супутнього стану вбачає в тому, що в конструкціях з першим первинним є стан суб'єкта, а в конструкціях з другим – первинною є дія суб'єкта. За словами дослідниці, атрибутивно-обставинний темпоральний дуплексив репрезентує ознаку предмета як його стан, у межах якого протікає дія, і водночас дає часову характеристику дії; тоді як атрибутивно-обставинний дуплексив супутнього стану виражає ознаку, яка постає лише одночасно з його дією, але не дає дії жодної часової характеристики. І.Р. Вихованець кваліфікує функцію орудного в таких конструкціях як синкретичну темпорально-предикативну (Вихованець, 1987: 133). М.Я. Плющ також аргументує акумулювання в інструменталі

такого типу предикативного й темпорального значень та резюмує, що виражений ним “стан особи мислиться одночасно з позначенням часу перебігу дії” (Плющ, 2016: 182-183). За спостереженнями мовознавця, у певних дистрибутивних умовах темпоральний відтінок орудного предикативно-темпорального зневиразнений під впливом наявності в реченні лексичних компонентів із семою ‘час’, напр.: *Ще влітку <...> підлітком бігала в економію* (Михайло Стельмах) або, навпаки, актуалізується – у поєднанні з часткою *ще* та прислівником *зовсім*, напр.: *Ще зовсім підлітком підвозив влітку воду трактористам* (Олесь Гончар) (Плющ, 2016: 183). І.М. Арібжанова, оперуючи на позначення цієї функції інструменталю номінацією “обставинний часовий дуплексив”, зазначає, що він вирізняється зпоміж інших детермінантним характером зв'язку (Арібжанова, 2015: 38).

Цілком погоджуючись із окресленими обґрунтуваннями семантико-синтаксичної специфіки орудного предикативно-темпорального, зазначимо, що, на нашу думку, семантика часу в ньому переважає, до того ж виражений ним час точніше було б визначити як суб'єктивний. По-перше, інструменталь указує не на абсолютний, а на відносний час, адже позначає певний етап чи період життєвого шляху суб'єкта дії. Іntenційна спрямованість розгляданих конструкцій полягає не в тому, щоб виразити стан суб'єкта, у якому він перебуває під час виконання дії, а в тому, щоб наголосити, що певну дію суб'єкт виконував чи буде виконувати у відповідний період свого життя. Подруге, дериваційний аналіз таких конструкцій показує їхню подвійну мотивованість: вихідними для них є складнопідрядні речення з підрядною часу або два елементарних речення – з предикатом дії та предикатом якісної ознаки (ознаки за віком), пор.: *Це я, а не ти, сидів маленьким хлопчиком на прем'єрі „Тіней забутих предків”, <коли розгорівся скандал із Дзюбою>* (Марина Гримич) ← *Коли я сидів на прем'єрі „Тіней забутих предків”, я був маленьким хлопчиком та* ← *Я сидів на прем'єрі „Тіней забутих предків” + Я був тоді маленьким хлопчиком*. Але, прикметно, що навіть у другому варіанті дериваційного акту вихідне речення з інструменталем з семантикою віку в ролі предиката містить обов'язковий темпоральний актуалізатор, призначенням якого є не визначення часових меж стану суб'єкта, а вказівка на те, що перебуваючи в цьому стані, суб'єкт виконував певну дію, репрезентовану іншим вихідним реченням, напр.: *Я сидів маленьким хлопчиком на прем'єрі „Тіней забутих предків”* ← *Я сидів на прем'єрі „Тіней забутих предків” + Я був тоді маленьким хлопчиком*. У похідному реченні ця темпоральна лексема-актуалізатор елімінується, а її семантика нашаровується на предикативне значення інструменталю й починає домінувати над ним. Ще одним аргументом на користь превалювання в такому компоненті адвербіальної семантики є його здатність уточнювати в реченні прислівник з темпоральною функцією, напр.: *Сергій, який колись, ще школярем, начитався літератури про древніх володарів, де заради влади рідний брат убивав рідного брата, вирішив не провокувати своїх майбутніх дітей* (Мирослав Лаюк); *Колись, ще учнем, її Сергій був єдиним, хто чесно після зимових канікул міг признатися, що навіть не знає, що таке “колядувати”* (Мирослав Лаюк).

Проте все це не дає достатньо підстав твердити про цілковите граматичне відмежування орудного темпорально-предикативного від підмета та його підпорядкованість лише присудкові або предикативному ядрові загалом, адже, як

слушно спостерігла Л.Д. Чеснокова (1988: 45), його категорії роду й числа зберігають корелятивність з відповідними категоріями підмета, пор.: *Малим він любив малювати – Малою вона любила малювати – Малими вони любили малювати*. Тобто, з одного боку, інструменталь у таких конструкціях характеризує ситуацію з погляду часу, й між ним та предикативною основою речення реалізуються адвербіальні темпоральні семантико-синтаксичні відношення, а, з іншого боку, він містить певну вказівку на нестатичну якісну ознаку суб'єкта й, відповідно, відтінок предикативних семантико-синтаксичних відношень з ним, і тому зберігає здатність бути одним із членів синтаксичної трійки. А оскільки проекцією семантико-синтаксичних відношень між компонентами речення на формально-граматичний рівень є синтаксичні зв'язки між ними, то з огляду на вищесказане синтаксичний зв'язок орудного темпорально-предикативного кваліфікуємо як перехідний між одиничним підрядним детермінантним стосовно предикативного центру речення та подвійним предикативним у межах синтаксичної трійки формально-структурної моделі $S_1+V_f+Adj(S)_5$.

Обстежений фактичний матеріал уможливило встановити певні диференційні ознаки між синтаксичними трійками, де реалізується подвійний предикативний зв'язок, та конструкціями, що втілюють його перехідний вияв:

1) лексичне наповнення ад'єктива чи його еквівалента. У синтаксичних трійках з подвійним власне-предикативним зв'язком ад'єктивному компонентові властиве, хоча й обмежене певними групами, проте досить різноманітне коло значень (психічний чи фізичний стан суб'єкта, його зовнішня ознака тощо), напр.: *І розтин тіла засвідчив, що вона померла незайманою* (Володимир Діброва); *Жінка зникає під покривалом, а за хвилину з'являється вже новою* (Софія Андрухович); *Коли полум'я вичахло, Захар упав на землю цілком обвугленим* (Макс Кідрук). Тоді як прикметник чи іменник у конструкціях із зазначеним типом перехідного зв'язку так чи так указує на певний життєвий етап виконавця дії, напр.: *І ось ти у лаві стоїш юнаком, На бруку, де тупість і злоба* (Олег Ольжич); *“Що ти миєш, ніби три дні не їла!” – вигукнула баба Соня, спостерігаючи за тим, як я малою виконувала її детальні настанови* (Таня Мальярчук); *Сисиній, хоча й був царем, але це з тих часів, коли молодим не раз голодував і харчувався справді чим Бог послав <...>, виробив благоговійне ставлення до їжі, особливо доброї <...>* (Василь Кожелянко). М.Я. Плющ кваліфікує значення орудного відмінка в таких побудовах як “ознака стану, що позначає часовий період, у якому відбувається дія” й класифікує цю його темпоральність на дві групи: а) ознака стану людини за віком (*немовля, дитя, дитина, підліток, дівчина, дівка, хлопчик, хлопець, парубок, юнак, молодиця, баба, дід, молодий, старий, сімнадцятирічний* тощо); б) ознака за родом занять чи певним періодом в житті людини (*настух, школяр, солдат, студент, аспірант, рядовий, неодружений* тощо) (Плющ, 2016: 183);

2) значення дієслівного компонента. До реалізації подвійного власне-предикативного зв'язку залучене семантично обмежене коло дієслів (зі значенням руху, розташування у просторі, переходу зі стану в стан, інтелектуальної діяльності тощо), напр.: *Ті, хто тебе заперечує, ті, хто цінує, ті, що прийшли німими й підуть німими* (Сергій Жадан); *Як вільно почувають себе ці бізнесмени, ці торговці, повії й бандити, всі ці бездомні, що п'яними лежать по закутках і тупиках* (Любка Дереш); *Тільки к ранку він заснув, наче мертвий, і прокинувся на другий день трохи бадьорішим*

(Агатангел Кримський); *Першою озвалася Рута* (Юрій Винничук). Натомість іменник чи прикметник у формі орудного відмінка, що вказує на суб'єктивний час, може поширювати предикативний центр, до складу якого входить дієслово практично будь-якого значення, напр.: *За тими волами я посивів парубком, побила б їх морока* (Михайло Коцюбинський); *Малим я Сокільського лісу боявся, смерекового* (Василь Герасим'юк); *Іноді він вписювався в ліжку ще зовсім малим <...>* (Макс Кідрук);

3) структурний тип дієслівного компонента. Перший предикат синтаксичних трійок з подвійним предикативним зв'язком здебільшого має просту структуру, втілюючись в одній лексемі, зрідка виражений двома – дієсловом фазової чи модальної семантики та інфінітивом, напр.: *<...> ту, в якій прострелене серце, і в якій божевільна голова, бо вона шпацерувала Львовом голою* (Петро Яценко); *Та німець ніяк не зникав, знай ходив щонаочі до ставків, повертався похмурим, з очей – лихо* (Люко Дашвар); *Такою вона йому починала подобатись* (Микола Дашкієв); *Гарась хотів би смерти першим* (Галина Пагутяк). У реченнях же з перехідним зв'язком предикат на формально-граматичному рівні може бути представлений і простим дієслівним, і складеним дієслівним, і складеним іменним присудками, напр.: *Уже й війна позаду, уже й казах Айдар помер молодим від ран, уже й Орисиній Марусі шість років, а вони так чи сяк повертаються до нез'ясованого питання* (Люко Дашвар); *Малою Лена не любила там бувати* (Таня Малярчук); *Така була твоя мати молодою* (Іван Білик); *Ти й малою така була, сказати тобі правду* (Іван Нечуй-Левицький). Також, за спостереженням Л.Д. Чеснокової (1973: 23-24), інструменталь іменника чи прикметника з темпоральною семантикою може в реченні співіснувати з подвійним присудком, напр.: *Старим він повернувся на батьківщину інженером*. Такі конструкції не суперечать законам організації речення й в українській мові (*Малою вона завжди поверталася з прогулянки мокрою; Студентом він часто приходив до нас голодним*), проте в художній літературі вони не зафіксовані;

4) часовий план речення. Побудови з подвійним предикативним зв'язком можуть передавати ситуацію практично в усіх модально-часових планах, що формально відбито в здатності дієслова втілювати всі грами категорій способу й часу, напр.: *Так, він вже з ними стикався, але завжди вислизав неушкодженим* (Володимир Діброва) — *Він завжди вислизав неушкодженим — Він завжди вислизатиме неушкодженим — Він вислизнув би неушкодженим, якби був кмітливішим — Романе, завжди вислизай неушкодженим*. Натомість речення з орудним суб'єктивного часу завжди репрезентують повідомлення про ситуацію, що минула, і, відповідно, їхній предикат може бути втіленням тільки грами минулого часу, напр.: *Промайнули спогади – село, де вона жила дитиною в одній хаті з Франсуа* (Майк Йогансен); *Читати Сисиній навчився ще малим* (Василь Кожелянко); *Ця шкатулка мене вабила, хоча вже малою <я> розуміла, що з нею щось не так* (Таня Малярчук);

5) можливість/ неможливість розмноження позиції інструменталю. Подвійний предикативний зв'язок досить часто взаємодіє із сурядним, одним із наслідків чого є ускладнення синтаксичної трійки однорідними ад'єктивними компонентами з семантико-синтаксичними відношеннями одночасності, напр.: *Вранці він прокинувся бадьорим і рішучим* (Василь Кожелянко); *Стьопа повертався додому похмурим і безпорадним* (Люко Дашвар); *Сірим, принишклими та мовчазними покидали Львів мешканці – його душа* (Петро Яценко). Тоді як ряд однорідних членів у формі орудного

відмінка, що має суб'єктивно-темпоральне значення, із семантико-синтаксичними відношеннями одночасності не зафіксований. Напевне, це зумовлено характером семантико-синтаксичної функції інструменталія, тому що він позначає час протікання дії відносно життєвого циклу її виконавця, а та сама дія того самого суб'єкта не може відбуватися в різні часові проміжки водночас.

3.3. Синкретизм ад'єктива в конструкціях структурної моделі S_1+V_1+Adv

У контексті окреслення перехідних зон між подвійним й одиничним синтаксичними зв'язками варто звернути увагу й на побудову з так званим вторинним прислівниковим предикатом. Деякі мовознавці інтерпретують виконання якісно-означальними прислівниками функції вторинного предиката в реченнях з основним предикатом, вираженим дієсловом руху або стану (Ермакова, 1969: 36; Золотова, 1973: 262), напр.: *Вони дійшли до мольберта, і Гітлер утомлено опустився на стілець* (Ростислав Самбук); *Вона ошелешено дивилася на нього і розпачливо ламала пальцями коштовне венеційської роботи віяло* (Василь Кожелянко). Такий висновок обґрунтовують тим, що адвербіативи в таких конструкціях хоча й синтаксично стосуються дієслова, семантично характеризують суб'єкта в момент виконання дії (Ibid.), а також є паралельними варіантами ад'єктивів у цій самій позиції, пор.: *Козенята весело й здивовано дибали по хаті <...>* (Іван Багряний) — *Козенята дибали по хаті веселі й здивовані*; *Дід Мороз-Поспелов утомлено дримав <...>* (Люко Дашвар) — *Дід Мороз-Поспелов дримав утомлений*. Інші лінгвісти, студіюючи конструкції з подвійним присудком (на семантико-синтаксичному рівні – депіктивним предикатом), часто порушують питання про функційну подібність їхнього ад'єктивного компонента до обставини способу дії (Рожновская, 1970: 85-94; Rothstein, 2000: 245-246; Schultze-Berndt and Himmelmann, 2005: 79; Szajbel-Keck, 2015: 10). Загалом визначальним для розмежування цих компонентів речення постає семантичний чинник: ад'єктивний компонент виражає стан суб'єкта під час виконання ним дії, а обставина способу дії – відповідно, спосіб дії протікання самої дії. Проте значення ‘стан суб'єкта під час дії’ і ‘спосіб дії’ подекуди можуть мати точки дотику, так звані “дотичні семи”, адже в характеристиці стану суб'єкта під час виконання ним дії за певних контекстних умов можна вбачати опосередковану вказівку на спосіб протікання цієї дії, пор.: *Олеся сиділа нерухома і дивилась на подушку, на слід Василювої голови* (Олександр Довженко); — *Олеся сиділа нерухома — Олеся сиділа не рухаючись*.

Деякі мовознавці на підставі цього навіть об'єднують розглядані члені речення в один тип, потрактовуючи їх поширювачами предиката (Schultze-Berndt and Himmelmann, 2005). Але для слов'янських мов як мов флективного типу, і зокрема для української, розмежування цих двох компонентів реченнєвої структури загалом не становить теоретичної проблеми, адже воно ґрунтується, окрім семантики, ще й на морфологічних показниках слів, спеціалізованих на виконанні кожної із зазначених функцій: стан суб'єкта під час дії здебільшого виражений словами прикметникового типу, тоді як спосіб дії регулярно відтворюється прислівником чи його еквівалентом.

На цікаві висновки навів аналіз функційного співвідношення між компонентами подвійного присудка й обставинами способу дії М.Г. Рожновську (1970: 89-92).

Застосувавши методи трансформаційного та дистрибутивного аналізів, дослідниця на матеріалі болгарської мови демонструє неможливість побутування в одному реченні предикативного означення (за нашою концепцією, ад'єктивного компонента подвійного присудка) й обставини способу дії, доводить їхню взаємозамінність, на підставі чого резюмує про функційну еквівалентність речень з прикметниками в позиції компонента подвійного присудка та речень із спільнокореновими до цих прикметників прислівниками в ролі обставин способу дії.

Для української мови така заміна будь-якого якісного прикметника на його дериват-прислівник теоретично можлива завдяки наявності між цими класами слів регулярних словотвірних кореляцій, але практично це спрацьовує далеко не завжди. Причина відсутності такої функційної еквівалентності між зазначеними реченнєвими одиницями перебуває у площині семантики: подекуди значення якісно-означального прислівника не сумісне з семантикою дієслова, з яким у складі синтаксичної трійки структурної моделі $S_1+V_f+Adj_{1,5}$ поєднувався твірний для нього прикметник. В українській мові речення з простим присудком й обставиною способу дії щодо речення з відповідним подвійним присудком може бути: 1) семантично тотожним, напр.: *Середнього росту, сухорлявий, в окулярах, з-під яких уважно і спокійно дивилися сірі очі, він справді був схожий на вчителя, на цивільного інтелігента, на якого випадкове одягли військовий мундир; таким він був завжди, у кожний свій приїзд до нас у Горобахи, таким гречним і уважним зустрів мене у своєму кабінеті* (Роман Федорів) — *Він так гречно і уважно зустрів мене у своєму кабінеті; Юнак підбігав такий радісний, в куртці шкіряній* (Олесь Гончар) — *Юнак підбігав так радісно, в куртці шкіряній*; 2) семантично нетотожним, напр.: *<...> і оце утрюх без тортур і знущань, а тільки самими своїми словами могли так заплитати норовистого, що той виходив шовковим і слухняним* (Люко Дашвар) — *Той виходив шовково й слухняно*; 3) не може існувати, напр.: *Софія лежить на ліжку гола, а над нею схилився голий матрос* (Петро Яценко) — **Софія голо лежить на ліжку*. До того ж в українській мові можливі конструкції, у структурі яких одночасно представлені подвійний присудок й обставина способу дії, напр.: *Настя сиділа непорушно на лаві біла-біла, як шитво на колінах* (Михайло Коцюбинський); *Хто виносив продавати книжки, йшов додому голодний* (Таня Мальярчук) — *Хто виносив продавати книжки, сумно йшов додому голодний; Маша лежала бліда, ще більше змарніла (очі глибоко запали, під очима сині кола) – але вже не тремтіла* (Ярослав Мельник) — *Маша тихо лежала бліда, ще більше змарніла (очі глибоко запали, під очима сині кола) – але вже не тремтіла*. Також, як уже було зазначено, подекуди ці два компоненти утворюють ряд і навіть можуть поєднуватися єднальним сполучником, напр.: *Він заходив тихо, дуже знервований <...>* (Софія Андрухович); *Того дня, 24 березня, я дістався додому пізно і, як завжди, стомлений* (Макс Кідрук).

Упадає в око, що в реченнях структурної моделі S_1+V_f+Adv , прислівник яких є дериватом прикметника речень структурної моделі $S_1+V_f+Adj_{1,5}$, семантика цього прислівника спрямована не так на вираження способу протікання дії, як на характеристику психічного стану чи зовнішнього вигляду її виконавця, пор.: *Сходяться чоловіки, похмуро стоять жінки, діти кидають золоті цитрини бруківки* (Сергій Жадан) ← *Жінки стоять + Жінки похмурі; Вона ображено вийшла* (Василь Кожелянко) ← *Вона*

вийшла + Вона була ображена; Батюк радісно стрепенувся ← Батюк стрепенувся + Батюк був радісний. Слушним з цього приводу є коментар О.П. Єрмакової про те, що синтаксичну функцію прислівників на о у такій позиції “можна визначити як “обставина способу дії” лише під впливом консервативності граматичного мислення, а ймовірніше суто механічного співвіднесення явищ мови з традиційно встановленою схемою синтаксичного членування речення” (Єрмакова, 1969: 35). Хоча традиційний погляд на кваліфікацію синтаксичних зв’язків і, відповідно, на формально-граматичне членування речення виявився досить укоріненим, і його обстоюють навіть сучасні лінгвісти. Зосібна, І.А. Невська (2015: 86) диференціює ад’єктивний компонент подвійного присудка (депиктив) й обставину способу дії за належністю до відповідної частини мови. На нашу думку, такі адвербіативи в зазначеному синтаксичному оточенні яскраво ілюструють так званій “спротив” семантики граматиці та є проявом асиметрії між семантико-синтаксичною й формально-граматичною організацією речення, адже вони репрезентують внутрішній стан чи зовнішній вигляд суб’єкта під час виконання ним дії, але їхня морфологічна форма пристосована для граматичного підпорядкування дієслову. На семантико-синтаксичному рівні їхню функцію можна кваліфікувати як предикативну, тоді як на рівні формально-граматичному вони підпорядковуються дієслову-присудку й на цій підставі набувають статусу його поширювачів, тобто обставин. Синтаксичні зв’язки між компонентами не існують без семантичних відношень між ними, тобто вони віддзеркалюють на мовному рівні дійсні зв’язки між реаліями позамовного світу. Тому на підставі існування семантичного зв’язку між субстантивом, що виражає суб’єкта дії, та адвербіативом, що характеризує його стан чи ознаку в момент виконання дії, можемо констатувати реалізацію й синтаксичного зв’язку між ними, а саме предикативного у формі співположення, адже прислівник не має граматичних категорій, які уможливають його координацію з іменником. Водночас цей компонент має спеціалізовану для вільного поєднання (прилягання) з дієсловом форму й опосередковано, на підставі асоціативних зв’язків, усе ж певним чином указує й на спосіб протікання дії, що свідчить про його підрядний зв’язок дієсловом-присудком. З цього випливає, що конструкції структурної моделі S_1+V_f+Adv з якісно-означальним прислівником, у семантиці якого превалує характеристика стану суб’єкта над указівкою на спосіб дії, є сферою реалізації синтаксичного зв’язку перехідного типу – між подвійним власне-предикативним та сумою двох одиничних: предикативного (між іменником та дієсловом) та підрядного прислівного (між дієсловом та прислівником).

Обстежений матеріал показує, що прислівники в зазначених конструкціях здебільшого утворені за допомогою суфіксів *o/le* від якісних прикметників та дієприкметників, що позначають психічний стан чи ознаку за способом розташування у просторі. Хоча зрідка трапляються в цій функції й давні прислівники інших морфологічних класів, напр.: *Заступникові по адміністративно-господарській частині дісталося значно дужче: як колишній кадровий військовий, він півгодини простояв перед директором навитьажку і, навіть не пробуючи виправдатися, тільки повторював приречено: “Єсть!”* (Микола Дашків); *Матрос теж затримувався на заводі, де радянська влада дала йому роботу, і почав приходити додому напідпитку* (Петро Яценко); *...Голуб Льошка Ординський голяка сидів на ліжку і спантеличено*

дивився на біле, як зрада, простирадло (Люко Дашвар).

Дієслова, що вможливають утворення зони синкретичного зв'язку зазначеного різновиду, позначають: 1) рух суб'єкта в просторі, напр.: <...> *де розморені горілкою та коньяком дорослі вже нічого не обговорювали, мовчки й без особливого бажання з'їдали по шматку "Наполеона", проговорювали традиційні останні тости "на коня" й обважніло розходилися* (Наталка Сняданко); *Пригадую, як невдовзі після операції батько прийшов додому напідпитку* (Макс Кідрук); <Ліда> *Безсило опустилася на диван і завмерла* (Люко Дашвар); 2) рухи суб'єкта частинами його тіла, напр.: *Петро ошелешено кивнув* (Василь Кожелянко); *Кіт також мені сниться, скручений калачиком, я запихаю у вогке нагріте хутро змерзлі руки, і він недоволено мружить очі, щоб я нарешті дала спокій* (Таня Малярчук); 3) розташування в просторі, напр.: <...> *Лаговський стоїть понуро і вдивляється нетерпляче в дверну клямку* (Агатангел Кримський); *Він сидить нерухомо, цілковито занурений у свій внутрішній світ* (Софія Андрухович); *Липинський зняквоіло постовбичив біля стіни, а тоді втік із поля бою, безшумно зачинивши за собою двері* (Таня Малярчук); 4) фізичну дію, спрямовану на конкретний об'єкт, напр.: *А мама з бабцею збирали з тарілок залишки канапок зі шпротами, запах яких не вिवітрювався з помешкання ще кілька днів, викидали до смітника недоїдки, втомлено мили посуд* (Наталка Сняданко); *Палтус знову сидів у кріслі-гойдалці на терасі своєї білої вілли й задумливо смоктав люльку, наче б робив це безперервно від учораїнього вечора* (Петро Яценко); 5) інтелектуальну діяльність, напр.: *Генриха кинула головою, мовляв, так, правду, і Рокицький заспокоєно жартував далі* (Таня Малярчук); *Льошка з німцем приголомшено дивилися на неї і не вірили очам* (Люко Дашвар); *Стефан ошелешено мовчав* (Любо Дереш); 6) перехід зі стану в стан, напр.: <...> *кіт обнюхував кожен сантиметр купе і знеможено засинав у ногах якоїсь доброї тітоньки-пасажирки до ранку* (Таня Малярчук).

До більшості з цих конструкцій є корелятивні синтаксичні трійки з подвійним власне-предикативним зв'язком, подекуди навіть у текстах того самого письменника, напр.: *Враз зникло безмежся, вона лежала нерухомо, немов скута корчами* (Віктор Савченко) — *Вона лежала нерухомо, майже зникла під снігом* (Ярослав Мельник); *Він прийшов напідпитку й поводився безцеремонно* (Іван Білик) — *А того вечора він уже прийшов п'яний* <...> (Таня Малярчук); *А Максим стояв байдуже й дивився на свої ноги* <...> (Іван Багрянний) — *І вб'є Штранцінгера за це, що він стоїть такий байдужий, вас – за те, що ви такі сумні, мене – за те, що я сміюся...* (Осип Турянський); *– Гай-гай, – недоволено бурчав поляк, – то все вороння, а тут самого беркута з рук випустили!* (Володимир Малик) — <...> *він, доки вдягався, щоб піти зачинити їх <двері>, недоволений бурчав* <...> (Агатангел Кримський); *Раїса Кирилівна Боришко йшла селом не тільки гордо, а й безстрашно* <...> (Володимир Лис) — *Руфина* <...> *йшла селом горда, розфуфурена, з наклеяними губами, з головою непокритою* <...> (Володимир Лис).

4. Висновки

Отже, сфери функціонування одиничного й подвійного синтаксичних зв'язків подекуди накладаються, утворюючи перехідні, або синкретичні, зони. Причини цього

явища полягають в траспозиційних і трансформаційних можливостях слів і словоформ тих категорійних класів, які беруть участь в організації синтаксичних трійок, а також в особливостях лексичного значення цих слів. Тип синтаксичного зв'язку, що виявляє ознаки перехідності між подвійним предикативним зв'язком і сумою одиничного предикативного та одиничного підрядного зв'язків, реалізується в конструкціях двох формально-структурних моделей – $S_1+V_f+Adj(S)_5$ та S_1+V_f+Adv – за умови відповідного лексичного наповнення їхніх компонентів. У побудовах структурної моделі $S_1+V_f+Adj(S)_5$ перехідний характер синтаксичного зв'язку зумовлений функцією ад'єктива (або субстантив як його еквівалент), вираженого лексеєю на позначення віку або періоду життя виконавця дії. Репрезентуючи значення суб'єктивного часу, він реалізує темпоральні семантико-синтаксичні відношення щодо предикативного центру речення, що зумовлює його підрядний детермінантний зв'язок у формі прилягання з цим предикативним центром як цілим; водночас цей компонент указує на певним чином актуалізовану нестатичну ознаку суб'єкта під час виконання ним дії та координує свої граматичні категорії роду й числа з підметом і тяжіє до дієслова через спільність їхнього модально-часового плану, що свідчить про його залученість до подвійного предикативного зв'язку – з субстантивом-підметом і дієсловом. У конструкціях структурної моделі S_1+V_f+Adv причиною перехідного характеру синтаксичного зв'язку є морфологічні й лексичні особливості прислівника, який є дериватом ад'єктива якісно-означальної семантики й містить вказівку на стан особи. Морфологічна форма цього компонента пристосована для підпорядкування дієслову; але його значення, що характеризує стан виконавця дії, зумовлює реалізацію предикативних семантико-синтаксичних відношень щодо іменника-підмета, а отже, і встановлення предикативного синтаксичного зв'язку між ними. Тобто, такий прислівник, виражаючи спосіб дії, прилягає до дієслова, і водночас, указуючи на стан суб'єкта під час виконання дії, вступає в подвійний предикативний зв'язок з іменником-підметом і дієсловом.

Звичайно, цілісне вивчення зон перехідності синтаксичного зв'язку між одиничним і подвійним виявами не вичерпується пропонованою розвідкою й відбувається у контексті комплексного дослідження граматичної природи й сфер реалізації подвійного синтаксичного зв'язку. Сфера функціонування синкретичного між одиничним і подвійним предикативного зв'язку, спричиненого схильністю до граматикалізації дієслів певних семантичних груп, уже описана в одній із попередніх статей автора (Кобченко, 2016). Аналіз синкретичного вияву подвійного синтаксичного зв'язку, зумовленого перехідною функцією ад'єктива між компонентом подвійного присудка (депінктива) та означенням (атрибутивною синтаксеєю) належить до перспектив нашого дослідження.

REFERENCES

- Арібжанова, І. (2015). Функції слів із подвійним підрядним зв'язком. *Українське мовознавство*, 1 (45), 2541.
- Беларуская граматыка. Ч. 2: Сінтаксіс.* (1986). Мінск: Навука і тэхніка.

- Вихованець, І.Р. (1987). *Система відмінків української мови*. Київ: Наукова думка.
- Вихованець, І.Р. (1992). *Нариси з функціонального синтаксису української мови*. Київ: Наукова думка.
- Ермакова, О.П. (1969). О связи словообразовательных и синтаксических явлений. *Вопросы синтаксиса русского языка*. Калуга, 34-47.
- Загнітко, А.П. (2004). *Основи українського теоретичного синтаксису*. Ч.1. Горлівка: ГДПШМ.
- Золотова, Г.А. (1973). *Очерк функционального синтаксиса русского языка*. Москва: Наука.
- Иванова, Е.Ю. (2016). Болгарские конструкции с предикативным определением: в поисках прототипической модели. *Studia Slavica Academiae Scientiarum Hungaricae*, 61 (2), 285-301.
- Кобченко, Н. (2016). Подвійний і складений іменний присудки: зона синкретизму. *Записки з українського мовознавства*, 23, 121-133.
- Мигирин, В.Н. (1971). Очерки по теории процессов переходности в русском языке. Бельцы: Кишинев. пед. ин-т.
- Пипер, П. and Клајн, И. (2013). *Нормативна граматика српског језика*. Нови Сад: Матица српска.
- Плющ, М.Я. (2016). *Категорія відмінка в семантико-синтаксичній структурі речення*. Київ: Вид-во НПУ ім. М.П. Драгоманова.
- Потебня, А.А. (1958). *Из записок по русской грамматике*. Т. III. Москва: Учпедгиз.
- Рожновская, М.Г. (1970). *Синтаксис прилагательного в болгарском литературном языке*. Москва: Наука.
- Русская грамматика* (2005). Т. 2: Синтаксис. Москва.
- Русская грамматика* (1979). Т. 2. Прага: Academia.
- Сучасна українська літературна мова: Синтаксис* (СУЛМ. Синтаксис) (1972). Київ: Наукова думка.
- Томусяк, Л.М. (1999). Семантико-синтаксична організація речень з дуплексивами. Дисертація ... канд. філол. наук. Чернівці.
- Христіанінова, Р.О. (2015). Речення з подвійними присудками: формально-граматичні та семантико-функційні особливості. *Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету*, VIII, 75-82.
- Чеснокова, Л.Д. (1973). *Семантические типы членов предложения с двойными отношениями*. Ростов-на-Дону: Ростовский-на-Дону государственный педагогический институт.
- Чеснокова, Л.Д. (1988). Синкретизм в сфере членов предложения. *Филологические науки*, 4, 41-47.
- Шевельов, Ю. (2012). *Нарис сучасної української літературної мови та інші лінгвістичні студії (1947-1953)*. Київ: Темпора.
- Вақ, Р. (1993). *Gramatyka języka polskiego: zarys popularny*. Warszawa: Wiedza Powszechna.
- Himmelmann, N.P. and Schultze-Berndt, E. (2005). Issues in the syntax and semantics of participant-oriented adjuncts: an introduction. In: *Secondary Predication and Adverbial Modification. The Typology of Depictives* (p.167). Oxford: University Press.

- Mluvnice češtiny (3): Skladba* (1987). Praha: Academia.
- Nichols, J. (1978). Secondary predicates. *Proceedings of the Berkeley Linguistics Society*, 4, 114-127.
- Rothstein, S. (2000). Secondary predication and aspectual structure. In: *ZAS Papers in Linguistics: Papers from the Oslo Conference on Adjuncts* (241-264). ZAS. Berlin.
- Szajbel-Keck, M. (2015). Secondary Predication in Polish. A dissertation ... for the degree of ¹Doctor of Philosophy in Slavic Languages and Literatures. Berkeley: University of California. Web: <http://escholarship.org/uc/item/89j0m68h>

Джерела фактичного матеріалу

Роботу виконано на матеріалі речень, дібраних методом суцільної вибірки та поодиноких фіксацій з творів художньої літератури ХХ–ХХІ століть, а також з Корпусу української мови, розробленого співробітниками лабораторії комп'ютерної лінгвістики Інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка Н.П. Дарчук (керівник проекту), В.М. Сорокіним (програміст), О.Б. Сірук, Я.В. Ходаківською, Н.Г. Чейлитко, М.О. Лангенбах.

Список джерел фактичного матеріалу

- Андрухович, Софія (2014). *Фелікс Австрія*: роман. Львів: Видавництво Старого Лева.
- Винниченко, Володимир (2013). *Лепрозорій*: роман/ [після мова Галини Сиваченко. – 2-ге вид., стер.]. К.: Знання.
- Винничук, Юрій (2015). *Аптекарь*: роман. Харків: Фоліо.
- Герасим'юк, Василь. (2003). *Була така земля: Вибране*. К.: Факт.
- Гримич, Марина (2005). *Мак червоний в росі...*: роман. К.: ПП Дуліби.
- Дашвар, Люко (2015). *Молоко з кров'ю*: роман. Харків: Книжковий клуб “Клуб Сімейного Дозвілля”.
- _____ (2010). *Мати все*: роман. Харків: Книжковий клуб “Клуб Сімейного Дозвілля”.
- Дереш, Любо (2015). *Остання любов Асури Махараджа*: роман. К.: Нора-Друк.
- _____ (2013). *Миротворець: повісті та оповідання*. Львів: Кальварія.
- Діброва, Володимир (2008). *Андрійський узвіз*: роман. К.: Факт.
- Довженко, О.П. (2001). *Зачарована Десна. Оповідання. Щоденник (1941–1956)*. К.: Дніпро.
- Жадан, Сергій (2014). *Месопотамія: збірка оповідань і віршів*. Харків: Клуб сімейного дозвілля.
- Загребельний, Павло (2001). *Диво*: роман. Харків: Фоліо.
- Йогансен, Майк (2009). *Вибрані твори / Упоряд. Р. Мельників*. К.: Смолоскип.
- Кожелянко, Василь (2011). *Ефіопська Січ*. Івано-Франківськ: Лілея-НВ.
- _____ (2008). *Логіка речей*: новели. Львів: Кальварія.
- Кримський, Агатангел (1972). *Твори в 5 т.* К.: Наукова думка.
- Лаюк, Мирослав (2016). *Баборня*: роман. Львів: Видавництво Старого Лева.
- Лис, Володимир (2013). *Соло для Соломії*: роман. Харків: Книжковий клуб «КСД».
- Малярчук, Таня (2016). *Забуття*. Львів: Видавництво Старого Лева.

- _____ (2016). *Мельник Ярослав. Маша, або постфашизм*: роман. Львів: Видавництво Старого Лева.
- _____ (2012). *Біографія випадкового чуда*. Х.: КСД.
- Підмогильний, Валеріян (1956). *Невеличка драма*: роман. Париж: Видання Першої Української Друкарні у Франції.
- Сняданко, Наталка (2008). *Чебрець в молоці*. Харків: Фоліо.
- Яценко, Петро (2009). *Львівська сага*: роман. Львів: ЛА "Піраміда".
- Корпус української мови*. Режим доступу: <http://www.mova.info/corpus.aspx?l1=209>